

Vznik a dejiny cirkevného zboru ECAV v Košiciach.

(Stručný prehľad - Podľa zborovej kroniky spracovanej Dr. Ladislavom Jurkovičom
podáva Mgr. Samuel Linkesch)

Staré latinské príslovie, ktoré hovorí: „**Historia est magistra vitae**“, možno použiť aj pri snahe sprítomniť si minulosť evanjelictva v Košiciach a okolí na poučenie a na získanie podnetov pre prácu v prítomnosti i najbližšej budúcnosti.

V tomto nahliadnutí do histórie nášho cirkevného zboru v Košiciach sa budeme venovať významným udalostiam, ktoré boli súčasťou celkového rámca dejín reformácie a vzkriesenia evanjelictva po vydaní **Tolerančného patentu** v roku 1781.

Miesta, na ktorých sa pohnuté dejiny odohrávali, majú svoju polohu v historickom jadre mesta, upomínajú na odvahu viery, dôkazy svedčiace o bezhraničnej ochote prinášať obeť a viazať na seba aj protivenstvo pre priznávanie sa k čistému Evanjeliu na ochranu pravdy a svedomia. Sú to najmä priestory **terajšieho Dómu** a menšieho **kostola sv. Michala** a **Urbanovej veže**, taktiež starý evanjelický **cintorín na Žriedlovej ulici**, kde kedysi stáli naše chrámy a **areál na Mlynskej ulici**, na ktorom si naši predkovia postavili monumentálny chrám, školu a farské príbytky. Aj rôzne **pamätne tabule** (Bocatiova, Rehora Urama-Podtatranského), **pomenovanie ulíc** (Krmanova, Dávida Feju, Tranovského, Štúrova, Hurbanova, Holubyho, Kuzmányho, Palkovičova atď.) upomínajú na službu Evanjelickej a. v. cirkvi národu a o našej duchovnej i literárnej tvorbe.

1. Počiatky reformácie a jej udomácnenie v Košiciach.

Ako v iných mestách niekdajšieho Horného Uhorska, terajšieho Slovenska, aj v Košiciach prvé záblesky Reformácie badať po preniknutí správ o vystúpení Dr. Martina Luthera na ríšskom sneme vo Wormsi (apríl 1521), na ktorom sa zúčastnili aj zástupcovia z tejto krajiny.

Aj v Košiciach, ako v iných mestách, viažu sa počiatky reformácie k účinkovaniu niektorých osobností. Týmito u nás boli **Leonard Kox**, vedec anglického pôvodu, ktorý v roku **1521** uplatňoval lutherské myšlienky ako správca mestskej školy; **Ján Henckel**, súčasne pôsobiaci ako mestský farár, ktorý sa neskôr stal dvorným kazateľom kráľovnej Márie v Budíne; **Magister Achatius**, v tom čase diakon, ktorý neskôr odišiel do Kremnice a aj tam v lutherskom duchu účinkoval; **Antónius Transylvanus (Erdélyi)**, žiak reformátorov Luthera a Melanchtona; **Matej Dévay-Biró**, odchovanec wittenberskej univerzity, ktorý udržiaval osobné styky s Dr. M. Lutherom a F. Melanchtonom, prislúchoval už v roku 1531 Večeru Pánovu pod obojím spôsobom (chlieb aj víno pre všetkých komunikantov). Proti jeho neskoršiemu uväzneniu intervenovali členovia mestskej rady u kancelára kráľa Ferdinanda.

Mestská rada už v roku **1528** tlmočí žiadosť mešťanstva o kňaza orientovaného luthersky. V tejto dobe v meste žili tri národnosti (slovenská, nemecká, a maďarská), z ktorých najsilnejšou bola nemecká, čo sa prejavilo aj postavením nemeckého farára ako archidiakona. Služby Božie sa konali v hlavnom mestskom kostole, ktorý stál na mieste terajšieho Dómu, ako aj v neďalekom malom kostole sv. Michala. Reformácii naklonení členovia mestskej rady presadzovali požiadavku, aby Slovo Božie sa zvestovalo v reči národnej. Významný zástoj hral richtár mesta **Ján Bocatius**, lužicko-srbského pôvodu, humanista, ktorý koncipoval žiadosť mestskej rady na panovníka v otázke povolenia Služieb Božích v duchu čistého evanjelia. Zaujímavé je konštatovanie, že okolo roku **1534** prevažná časť mešťanstva sa hlásila k reformácii a že zvestovanie evanjelia a prislúhovanie svätej Večere Pánovej podľa

wittenbergskeho poriadku malo odraz v celkovom zvyšení mravov a usporiadaného života v meste Košice.

Ján Bocatius (1568 - 1621)

Ďalší vývin cirkevných pomerov v meste splýva so **začiatkami právneho zriaďovania Evanjelickej cirkvi a. v. na Východnom Slovensku**, v ktorom hral dôležitú úlohu **zväzok piatich miest**. (Quinque civitates superiores – spomínané už v 15. storočí.) Do právomoci týchto patrilo aj usporiadanie cirkevno-náboženských a školských záležitostí. V roku 1546 sa konala synoda týchto miest v Prešove, na ktorej sa za Košice zúčastnil **Jakub Gibensis** – slovenský farár. Význam týchto miest vzrástol dokumentom nazvaným „**Confessio Pentapolitana**“, ktorý vypracoval a predostrel **Leonard Stöckel**, rektor v Bardejove. Podpísali ho v roku 1549 zástupcovia miest Bardejova, Košíc, Levoče, Prešova a Sabinova. Vyznanie piatich miest, schválené kráľovskými komisármi, vzal na vedomie **panovník Ferdinand** v r. 1558. Týmto vyznaním sa evanjelici týchto miest dištancovali od anabaptistov a sakramentárov.

V tejto dobe pôsobili v meste **Štefan Gálszécsi** (1528) a **Andrej Batizi** (1530), pôvodca prvého maďarského spevníka „Szentegyházbeli dícséret“. Ich pamiatku pripomína pamätná tabuľa v našom chráme. Okrem mestskej rady aj úradníci **Spišskej komory** sa priznávali k Reformácii, čo zistili Anton Porsevino, člen Jezuitskeho rádu a mestský kapitán Ján Rueber. Tlak Rímskokatolíckej cirkvi bol umocnený **preložením sídla Jágerskej kapituly** po páde Jágru 11.10.1596 do Košíc. To bolo predohrou udalostí, ktoré smerovali k zásahom proti evanjelikom v meste.

2. Upieranie práv evanjelikom – odnímanie kostolov.

Prvé odňatie kostolov evanjelikom.

Na žiadosť Jágerskej kapituly nariaďuje **kráľ Rudolf**, aby mestská rada odovzdala obidva kostoly predstaviteľovi kapituly (11.nov. 1603), čím bol poverený **Ján Jakub Belgioso**, ktorý bol dôstojníkom a pred tým bol členom a priorom rádu **Kartuziánov** v Ríme. Mestská rada, v ktorej hrala vedúcu úlohu osobnosť richtára **Jána Bocatiusa**, sa značne zdráhala tak urobiť. Podľahla až násilnému tlaku, keď generál Belgioso dal postaviť delá proti radnici 7.jan. 1604. Menovaný sa zmocnil 28.okolítých poddanských obcí, vyhnal z nich evanjelických kňazov a zakázal konať verejné evanjelické a.v. služby Božie. Mestská rada sa proti tomuto ohradila na krajinskom sneme v Bratislave. Nedosiahla však nápravu.

Pretože upieranie práv evanjelikov sa dialo na území celého Horného Uhorska a týkalo sa aj príslušníkov Reformovanej kresťanskej cirkvi, ktorí žili aj v Sedmohradsku, viedlo to

k povstaniu **Štefana Bocskayho**, ktorý sa opieral o tureckú pomoc. Veliteľ **Blažej Lippay** vtiahol do Košíc 30.okt.1604 a začiatkom decembra toho istého roku odovzdal evanjelikom obidva kostoly. Bolo to veľmi nepokojné obdobie. V roku 1606 došlo k uzavretiu Viedenského mieru, ktorým bola zabezpečená istá náboženská sloboda.

Na významných synodách v Žiline r. 1610 pod patronátom **palatína Juraja Thurzu**, a v Spišskom Podhradí r. 1614 pod patronátom **Krištofa Thurzu**, hlavého župana Spišského, sa uskutočňuje právne zriadenie Evanjelickaj a.v. cirkvi v Uhorsku. Bola vytvorená samostatná superintendencia piatich slobodných kráľovských miest, ktoré už od roku 1549 udržiavali pevné spoločenstvo. Za superintendenta bol zvolený **Peter Zabler**, levočský farár. Po ňom bol superintendentom **Martin Wagner** a po jeho smrti sa stal superintendentom košického farára **Michal Liefmann**, ktorý v r. 1666 ordinoval 38 nových kňazov.

Druhé odňatie kostolov evanjelikom.

Dochádza k tomu 24.nov. 1671. Superintendent **Michal Liefmann** bol jeden a štvrt' roka väznený, bol síce uznaný nevinným, ale i napriek snahám vplyvných mešťanov sa musel z mesta a z krajiny vysťahovať. Podobne bol väznený aj slovenský farár **Juraj Fischer**, ktorý tu pôsobil od r. 1651. Aj on bol prinútený odísť z mesta. Nástupcom Michala Liefmanna bol **Filip Heutsch**, ktorý sa stal tiež vyhnancom. K definitívnemu odňatiu kostolov došlo 2.jan.1687 a tak evanjelické zbory ostali bez kňazov.

3. Život evanjelikov v období protireformácie.

Evanjelická cirkev v Košiciach nastúpila na dlhú cestu kríža. Bola zaznávaná, nemala právnej opory a ochrany. Žila predsa pod ochranou Najvyššieho. Ťažko skúšaní naši predkovia mohli smelo vyznávať: Pán je mojim pomocníkom, čo mi urobí človek? Žid. 13:5.

To, čo sa dialo na ostatnom území krajiny, malo svoj dopad aj v našom meste. Evanjelickí mešťania stratili občianske práva, boli zbavení členstva v mestskej rade a remeselníci vylúčení z cechov. Všetko malo dopad na obmedzených možnostiach náboženského života v duchu reformácie. Jednou z obetí Prešovskej krvavej jatky v r. 1687 bol aj **rihtár Dávid Feja**.

Po odňatí kostolov boli zakázané verejné evanjelické služby Božie vo vnútri mesta. Tie sa nesmeli konať ani v súkromných domoch v meste. Cirkevno-náboženský život sa odohrával na pozemku cintorína na **Žriedlovej ulici**, na ktorom si evanjelici troch vierovyznaní postavili tri chrámy.

Do svojich malých drevených chrámov boli evanjelici nútení vždy vychádzať za hradby mesta. Mesto v tom období malo dve hlavné brány. Na severe a na juhu. Mesto malo aj západnú bránu, ktorá sa nachádzala v polovici Alžbetinej ulice. Cez túto bránu vychádzali evanjelici do svojich kostolov.

4. Stavby evanjelických chrámov v Košiciach.

1. Prvý chrám bol vybudovaný na cintoríne na Žriedlovej ulici asi okolo roku **1687**. Neskôr však pri rozsiahlom požiari zhorel.

2. Druhý chrám bol vybudovaný v roku **1713** na tom istom mieste, kde bol prvý chrám. Tento chrám sa staval za veľkej podpory mlynára **Michala Balogha** a kňaza **Samuela Kephaldesa**.
3. Tretí chrám bol postavený v roku **1724**. Stavba trvala 5 mesiacov. Slovenský farár bol **Juraj Stewonka**. V roku 1725 si kúpili organ a v roku 1769 nový organ za 330 nemeckých zlatých.
4. Štvrtý chrám postavený už z kameňa na terajšej Mlynskej ulici. Slávnostné polozenie základného kameňa bolo 8.mája 1804. Posviacku základného kameňa vykonal **Samuel Szontagh**, tunajší farára - senior. Stavba kostola trvala 12 rokov. Posviacka kostola sa konala **18.aug.1816** na 10.nedeľu po Sv. Trojici. Posviacku vykonal **Samuel Szontagh**, ktorý sa medzičasom stal superintendentom Potinského dištriktu. Je zaujímavé, že posviacka kostola sa konala dvakrát, a to osobitne v nemeckej reči 18.8.1816 a v slovenskej reči 20.8.1816. Veriaci maďarskej národnosti sa nezúčastnili na stavbe chrámu. Služby Božie v maďarskej reči sa konali v evanjelickej škole, ktorá bola pri kostole.

V roku 1861 došlo k spojeniu nemeckého a maďarského zboru na nemecko-maďarský cirkevný zbor.

Po veľkej povíchrice 18.mája 1887 došlo k značnému poškodeniu chrámovej kupoly. To prinútilo obidva cirkevné zbory nemecko-maďarský a slovenský previesť opravu aj v súvislosti s pripravovanou **posviackou zadovážených zvonov**.

Kostol na svojom priečelí má latinský nápis: „**SOLI DEO GLORIA**“ - JEDINE BOHU SLÁVA. Architektom tohto kostola bol Juraj Kitzling a vybudoval ho v klasiccko-empírovom slohu. Má dve nižšie veže, jeho dĺžka je 31,5 metra, šírka a výška 27 metrov. Obraz na oltári znázorňuje Ježiša v Getsemanskej záhrade a maľovali ho Jozef Czauczik a Ján Müller, maliari z Levoče.

Po druhej svetovej vojne došlo k **novému usporiadaniu cirkevného zboru**. Na zborovom konvente **3.2.1946** v Košiciach došlo k zlúčeniu Slovenského ev.a.v. cirkevného zboru v Košiciach s Maďarským ev.a.v. cirkevným zborom v Košiciach. Názov po zlúčení: Evanjelický a.v. cirkevný zbor v Košiciach.